

SİYASETİN DİYARBAKIR'DA MEKÂNSALLAŞMA PRATİĞİ ÜZERİNE BİR İNCELEME¹

Dr. Ramazan ÇINAR²

ÖZET

Mekân siyasallaşmayla birlikte yeni bir mana kazanarak siyasette stratejik bir araç haline gelir. Mekânda söz sahibi olan siyasal yapının bir temsiline dönüşen mekân, kullanıcılarının da söz konusu siyasal yapının ideolojisini taşıyanlardan oluşmasına yol açabilir. Mekânların iktidar tarafından belli siyasal argümanlarla inşa edilmesi iktidarı mekânsallaştırır. Bu çalışma, siyasetin mekânda kurulumu ve mekânın siyasallaşma süreçlerini Kürt siyasal hareketi bağlamında incelemeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla çalışma, 1999-2016 arası dönemde Diyarbakır yerel yönetimlerinde iktidar olan Kürt siyasal hareketinin mekân üretim pratikleriyle sınırlandırılmıştır. Çalışmada, kentsel mekânda ön plana çıkan mekânsal üretimlerin yorumlanması yapılmıştır. Yorumlamadan hareketle mekânın işlevi, önemi ve verdiği mesaj anlaşılmaya çalışılmıştır. Araştırma sonucunda; Kürt Siyasal hareketinin kendi ideolojik yapısı çerçevesinde bazı mekânsal üretimlerde bulunduğu ve bu üretimler vasıtasıyla mekânsallaştığı mekânı da siyasallaştırdığı anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Diyarbakır, Mekân üretimi, Siyasal İktidar, Kürt Siyasal Hareketi.

EXAMINATION OF THE SPATIALIZATION PRACTICE OF POLITICS IN DİYARBAKIR

Dr. Ramazan ÇINAR

ABSTRACT

With politicization, space gains new meaning and becomes a strategic tool in politics. Space, which becomes a representation of the political structure that has a say in the space, may lead to its users being those who carry the ideology of the political structure in question. The construction of spaces by the government, along with certain political arguments, spatializes power. This study aims to examine the establishment of politics in space and the politicization processes of space in the context of the Kurdish political movement. For this purpose, the study is limited to the space production practices of the Kurdish political movement, which was in power in Diyarbakır local governments between 1999 and 2016. In the study, spatial productions that come to the fore in urban space were interpreted. Based on this interpretation, the function, importance, and message of the place were understood. As a result of this research, it has been understood that the Kurdish political movement has made some spatial productions within the framework of its own ideological structure, and has politicized the space it has spatialized through these productions.

Keywords: Diyarbakır, Production of Space, Political Power, Kurdish Political Movement

¹ Bu çalışma, yazarın Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi bünyesinde tamamlamış olduğu “Diyarbakır Kent Merkezinde İdeolojik Mekân Temsilleri Üretimi” adlı doktora tezinden üretilmiştir.

² ORCID ID: 0000-0002-7629-1735, cinarramazan1@gmail.com

Araştırma Makalesi/Research Article, Geliş Tarihi/Received: 31/10/2023–Kabul Tarihi/Accepted: 27/01/2024

GİRİŞ

Mekân, toplumsal ve kültürel pratiklerin oluşumunda önemli bir rol üstlendiğinde, mekânsal deneyimlerin ve pratiklerin yeniden üretimine karşı koyabilecek bir alana evrilebilir. Bu durumda mekâna politik bir potansiyel veya anlam yüklenebilir. Dönüştürülen bazı mekânlar, birbirinden farklı kimliklerin kendi aralarındaki farklılıkların bilincine varmayı artırıcı rol üstlenebileceği gibi bu bilinci engelleyebilir (Işık, 1994: 27). Mekân üretimiyle kurumlar, bilgiler, merkezler ve yaşam şekilleri yeniden inşa edildiği için toplumun yapısı da yeni bir “aura” kazanır. Böylelikle mekâna yapılan müdahale üzerinden savunulan kimlik ve ideolojiler korunarak konumları güçlendirilir. Varlığını mekânda sürdüren kimlik ve ideolojilerin mevcudiyetleri ortadan kaldırılır. Her siyasal iktidar benzer politikalarla kent mekânını dönüştürür. Bu bir döngü halinde, gücü elinde bulunduranın lehine, sürüp gider. Bir ideolojinin “kalıcı olması, kendi sınırlarını tayin etmesine ve bu sınırları kendi değerleriyle yeniden üretebilmesine bağlıdır” (Çınar, 2020: 132-133). Gerçekleşen müdahale, iktidar ilişkilerinin yeniden üretimini sağlamak için bazen belirli bir düzeyde şiddet de içerebilmekte ve mekândaki anlamı silebilmektedir. Yeniden üretim, mevcut bir yere kendi ideolojik yapısına yakın bir isim vermek, bir yeri yıkarak yeniden istediği şekilde inşa etmek veya mevcut bir alanın işlevini kendileştirmek şeklinde gerçekleşebilir.

Mekân, aynı zamanda bireyin de kurucu bir ögesidir ve “ideoloji” ve “politika” yüklüdür. Toplum yaşamının gündelik mekânsal pratiklerinin altında soyut iktidar ilişkileri saklıdır. Bu yönüyle mekânsal pratikler belirli bir ideolojinin taşıyıcısıdır. Tarafsız değildir. Dolayısıyla da mekân, “toplumdaki güç ilişkilerinin bir aracı ve örtülü bir ifadesi” olduğu için politiktir (Işık, 1994: 28). Mekân, toplumun gündelik yaşamının içinde eritilen çelişkilerin sıradanlaştırılıp normalleştirildiği, ideolojik ve politik niteliği örtük olan bir alandır. Mekânsal bir süreç olan eşitsiz gelişim sürecinin farklılığa dayalı politik bir eylem biçimine dönüşmesi için mekânsallaşması gerekir. Yapısalcı sorunsal temelinde mekânın yeniden üretilebilir olması, hem mekânın kapitalist ilişkiler çerçevesinde üretilen bir meta olduğunu hem de “mekânın toplumsal ve politik mücadelenin sonuçlarını yansıttığını göstermiştir” (Işık, 1994: 30). Bu nedenle mekânın politikleştirilmesinin sağlanması yönünde büyük bir çaba harcanmıştır. Boudreau’ya göre; politik mekân kavramı, genellikle sınırları iyi belirlenmiş bir alanda gelişen siyasetin tanımlanması için kullanılır. Her ne kadar politik mekânlara dair geliştirilen düşüncelerin çoğu bu alanların siyasal yaşamdaki yapılandırıcı rolüne atıfta bulunsa da, devletin kendisini yeniden yapılandığı süreç bağlamında politik mekânlar toplumsal hareketlerin çekişme ve mücadele alanlarıdır. Bu nedenle politik mekânlar, sermaye gruplarının, devlet ve diğer siyasal kurumların egemenliklerini sağlamaya çalıştıkları ve bunun için sürekli bir mücadele içerisinde oldukları alanlardır (Boudreau, 2007: 2593-94). Mekânın sahiplenilmesi ve bir sahip tarafından herhangi bir amaç için kullanımı mekânın siyasallaşması için yeterli eylemlerdir. Mekân, üzerinde yapılan değişikliklerle siyasal bir anlam kazanır. Bu durum mekânın siyasallaşmasıyla sonuçlanır. Aynı durumun tersi bir durum yaşandığında, yani siyaset mekânla ilgilendiğinde ve mekâna kendinden bir iz bırakmaya çalışıldığında, bu sefer siyaset mekânsallaşır.

Başka bir deyişle siyaset mekân aracılığıyla kendisini kurar ve yayar. Böyle bir eylemin sonucunda yine mekân siyasallaşır. Yani bu iki kavram karşılıklı bir döngü şeklinde birbirinin hem nedeni hem de sonucu olarak kendilerini gerçekleştirir.

1977 yerel seçimleri ile ilk defa belediye başkanlıklarının (Ağrı, Batman, Diyarbakır) Kürtlerin kimliksel ve kültürel haklarını savunan başkan adayları tarafından kazanılması, Kürt kimliğinin kent düzlemindeki kurumsal temsiliyeti açısından önemlidir. Ağrı, Batman ve Diyarbakır özelinde Kürt adaylarla kazanılan yerel yönetimler, aynı zamanda şehirleşen Kürt kimliğinin siyasete olan ilgilerinin arttığına bir göstergesi olarak da okunabilir. Bu ilk deneyim 12 Eylül askeri darbesi ile kesintiye uğramış ve ilgili belediyelerde görevli başkanların yanı sıra siyasetle bir şekilde ilişkisi bulunan yüzlerce kişi tutuklanarak Diyarbakır Askeri Cezaevi'ne gönderilmiştir. Cezaevinde tutulanlar siyasi bir geleneğin içinde yer almaları nedeniyle savundukları düşünceleri cezaevinde de sürdürmüş ve tutukluluk sonrası siyasal yaşamına hazırlık yapmışlardır.

SHP (Sosyaldemokrat Halkçı Parti) çatısı altında siyaset yürüten Kürt milletvekillerinin Ekim 1989'da Paris Kürt Enstitüsü'nün düzenlediği "Kürt Ulusal Kimliği ve İnsan Hakları" temalı konferansa katılması bu milletvekillerinin partiden ihraç edilmesiyle sonuçlanmıştır (Baydemir, 2016: 67). Bu ihraç beraberinde yeni bir arayışı getirmiştir. Kürt siyasal hareketinin Türkiye siyaseti içindeki konumunun yeniden ele alındığı bu arayış sürecinde ayrı bir örgütlenme zorunluluğunun kaçınılmaz olduğu anlaşılmıştır. Ve böylelikle ilk legal parti olan HEP (Halkın Emek Partisi) kurulmuştur. HEP'in yürüttüğü siyasetin özellikle Kürtler tarafından benimsenmesi HEP'i hedef tahtası haline getirmiş ve parti kısa bir süre sonra kapatılmıştır. HEP'in kapatılmasından sonra Kürtlerin parti kurma, hükümetlerin ise bu partileri kapatma yönündeki kararlılığı günümüze kadar devam etmiştir.

Bu çalışma, Kürt siyasal hareketinin mekânsallaşma pratiğini Diyarbakır örneğinde incelemektedir. Çalışma, 1999-2016 yılları arası döneme odaklanarak Kürt siyasal hareketinin Diyarbakır özelinde inşa ettiği mekânlara mekânın siyasallaşması çerçevesinde bakmaktadır. Bu bağlamda çalışmaya temel teşkil edecek olan teorik tartışmanın akabinde siyaset kurulumunun dayandığı temel gelişmeler Diyarbakır'la sınırlı kalmak koşulu ile irdelenmiştir. Bu çalışmayla Kürt siyasal hareketinin tasarrufunda inşa edilen mekânların inşa amacı ve şekli anlaşılmaya çalışılan konular arasındadır. Bunun için kentte Kürt siyasal hareketi tarafından inşa edilen mekânlar araştırmacı tarafından tespit edilmiştir. Araştırmacı tarafından ziyaret edilen bu mekânlar fotoğraflanarak içerik analizine tabi tutulmuştur. Dolayısıyla, temelde saha araştırmasına dayanan bu çalışma, siyasal mekânların tespit edilerek literatürle desteklenmesinden ve bu minvalde yapılan tartışmalardan oluşmaktadır.

1. SİYASETİN MEKÂNSALLAŞMASI

Arendt, siyaset kavramsallaştırmasının iki farklı işlevi olduğunu aktarır. Ona göre; siyaset, kamuya dair konuların veya sorunların varlık kazanıp müzakere edilmesi ile kişilerin diğer insanların yanında yer edinmesini sağlamak için bir alan sunar (Dikeç, 2012: 671). Mekân, bu iki işlevi birbiriyle ilişkilendirir. Dolayısıyla mekânın bunları ilişkilendirmesi, niteliklerden bağımsız olarak mekân aracılığıyla gerçekleşir. Arendt, mekânsallaşmanın hem ilişkisel hem de ayırıcı rolüne dikkat çekerek, mekânsallaşmanın ilişkilendirmeyi bireylerin “görünüm alanı” şeklinde kavramsallaştırılan ortak bir yerde bir araya getirilmesiyle, ayırmayı da bireylerin kimliksel farklılıklarını söz konusu mekânda göstermeleriyle gerçekleştirdiğini belirtir (Dikeç, 2012: 671). Laclau ve Mouffe, siyasetin inşasını sağlayan antagonizmaların temelini siyasal mekânlar tarafından oluşturulduğunu belirtir. Siyasal mekânlar hem bütünlük içerisinde hem de bu bütünlük çerçevesinde ortaya çıkan iki farklı antagonistik bölünmeyi gerçekleştirebilir kılmaktadır (Dikeç, 2016: 56). Ranciere, mekânı siyasetin başlattığını ve siyasetin bir isyan biçimini içermekle birlikte, bir bedene müdahalede bulunan veya bir yerin işlevini çeşitli şekillerde değiştirmeye girişen her eylemin siyasal olduğunu aktarır. Siyaset görülmeyeni görülür, işitilmeyeni söyleni de işitilir kılar. Lefebvre de mekânı siyasal olarak değerlendiren düşünürlerdendir. O, mekânın siyasallığını: “Tekrar ediyorum: Bir mekân siyaseti vardır, çünkü mekân siyasaldır” şeklinde ifade etmektedir (Dikeç, 2016: 62).

Mekân ve siyasetin ilişkiselliği çoğu tartışmada, siyasetin mekânda üretildiği ya da mekânın bir siyasetin sonucunda üretildiği şeklinde ele alınmaktadır. Bu yüzden her siyasetin kendine özgü bir mekânı, her mekânın da kendine özgü bir siyaseti oluşmaktadır. Söz konusu mekân-siyaset ilişkisi, mekânın üzerinde tasavvuru bulunan iktidarın ideolojik, kimliksel, dini ve kültürel yapısına göre şekil kazanmaktadır.

2. KENT MEKÂNININ SİYASALLAŞMASI

Gündelik yaşamın sürdüğü kent mekânları, yaşamın öznel ve psikolojik süreçlerinin geçtiği, algı ve deneyimlerin bilince, kişiliğe ve anılara dönüştüğü yerler olarak inşa edilmekte ve bu alanlar insanlar tarafından kazandırılan kimlikler yoluyla yeni bir anlam kazanmaktadır. Kent mekânı, kentin tamamına dair bir konu olduğu için burada yapılan her inşa “kentin kamusal benliğini ve kimliğini inşa” ettiği gibi insanların kişiliklerini ve kimliklerini de şekillendirir (Solak, 2017: 14). Kentin belirtilen argümanlar çerçevesinde yeniden şekil kazanması durumu, kent insanının kentsel mekânda inşa ettiği alanların, bir medeniyetin yansıtıcısı olarak gündelik yaşamda yer edinmesini sağlar. Siyasal, kültürel veya ekonomik gücü elinde bulunduran kişi, grup ve toplumlar kent mekânına kendi medeniyetlerinin izlerini işlemek için mekâna sahip olmaya çalışırlar. Mekânın önceki sahipleri ile buraya sahip olmaya çalışan güçler söz konusu mekân üzerinde bir mücadeleye girişir. Bu mücadele, bazen askeri yöntemlerle (şiddete dayalı) bazen de siyaset kurumları aracılığıyla sürdürülmektedir. Mekân üzerinde sürdürülen bu mücadeleyi kazanan taraf, mekâna dair geliştirdiği politikaları belirli göstergelerle mekâna işler.

Bir meydana dikilen heykel, bir parka inşa edilen anıt veya bir mekânın isim ve işlevini değiştirmeye yönelik herhangi bir müdahale, kentin siyasallaştığının göstergeleri olarak kentsel alandaki yerlerini alırlar. Bir mekân bir egemenin eline geçtiği andan itibaren siyasallaşır. Çünkü mekân, egemenin egemenliğinin meşruiyetini sağlaması için ilk önce başvuracağı önemli temel araçlardandır. Kent mekânında kamusal alanlar, her ne kadar herkese açık alanlar olarak düşünülse de bu alanlar belirli norm ve yasalarla sınırları çizilmiş, politik alanlardır. Bu yüzden de kamusal alanları güç, iktidar ve değer ilişkilerinden ayrı mekânlar olarak değerlendiremeyiz (Kaya, 2014: 11). Foucault da mekânların güç uygulamalarının temelini oluşturduğunu belirtir (Johansson, 2014: 11). Bazıları, kentsel formu kendi çıkarları için kullanarak kenti siyasetin inşası için merkezi bir eksene koymaktayken, bu duruma kayıtsız kalmayan başkaları ise “siyasetin alansal karakterine farklı bir mekânsal bükülme”yi -yerel veya ulusal olanı ön plana çıkararak- gerçekleştirme isteye bilmektedir (Cox, 2001: 747).

Mekânın nesnelere aracılığıyla oluştuğunu belirten Sayer, mekân ve nesne ilişkisine dair görüşünü şöyle sürdürür: “Mekân sadece nesnelere içinde ve onun aracılığıyla var olabilir, nesnelere olmadan mekânın bir anlamı da yoktur”. Bu anlamda “mekânın etkisi diye tabir ettiğimiz şey de nesnelere etkisidir” (Cox, 2001: 749).

Mekân ve siyaset arasındaki ilişkiler düşünüldüğünde, siyaseti yalnızca güç ilişkileri veya çatışan çıkarlar olarak anlamlandırmak bazı sorunları beraberinde getirebilir. Mekân ve siyaset ilişkisini ele alan bir görüşe göre mekânda iktidar ilişkilerini şekillendiren birbirinden farklı güç ilişkileri mekân üretimini sağlar. Bir diğer görüşe göre ise, “çıkartlarını en üst düzeyde tutmaya çalışan farklı çıkartlara sahip gruplar mekânı politik”leştirir. Mekân birbirleriyle çelişen çıkartlara sahip grupların ve kurumların etkisi altındadır (Dikeç, 2005: 172). Yine de Dikeç, yukarıdaki görüşlerin mekânın siyasal özgülüğünü etkin bir şekilde açıklayamadığını; mekânın güç ve çıkar ilişkilerinin etkisi altında gerçekleşen çekişmeler sonucunda politik hale gelmediğini, eğer mekânın politikliği her yerde olan iktidar ilişkileri ile açıklanacaksa bu durumda mekândan bağımsız olarak her şeyin politik olabileceğini belirterek bu görüşlere karşı çıkar. Ona göre; “ilk görüş mekânın içerdiği her şeyi politik hale getirirken, diğer görüş mekânın politik önemini ve özgülüğünü baltala”maktadır. Aslında her iki görüş de mekânı politik yapan şeyin güç ilişkileri olduğunu aktarmaktadır (Dikeç, 2005: 172).

3. KÜRT SİYASETİNİN OLUŞUMU VE MEKÂNSALLAŞMASI

1990’larda kurulan siyasal partiler aracılığıyla Kürt kimliği artık devletin muhatap kabul etmediği bir konumdan, görmezden gelse bile varlığından haberdar olduğu bir konuma taşınmıştır. Devletin Kürt kimliğinden haberdar olması kimliğin muhatap alınmasıyla sonuçlanmamış, aksine kimliğin ilk dönemlerde “terör” ile bir arada anılmasına neden olmuştur. Bu durum Saraçoğlu’nun kitabında³ özellikle toplumsal sınıflar arasında gerçekleşen dışlama için kullanılan “tanıyarak dışlama” kavramsallaştırmayla bir noktada uyuşmaktadır. Ancak burada muhatap halktan çok doğrudan devlet olduğu için dışlanma da bizzat devlet tarafından yapılmaktadır.

³ Adı geçen kitap için bkz. (Saraçoğlu, 2020).

Bu açıdan halkın tanıyarak dışlamasından ziyade devletin tanımak istemeden dışlamaya çalıştığı bir durumla karşı karşıya kalınmıştır. Bozarslan (2008: 866), 1990’larda Devlet, Hizbullah ve PKK üçgeninde süren şiddet ortamının Kürt siyasi hareketinin giderek radikalleşmesi ve kurumsallaşmasıyla sonuçlandığını aktarmaktadır. Radikalleşme, tabanın militanlaşmasını ve silahlı kanadın güçlenmesini sağlarken, kurumsallaşma ise orta sınıf siyasi aktörlerin “sisteme kendi kimlikleri ile entegre” olmasını sağlamıştır (Bozarslan, 2008: 866).

1980’li ve 1990’lı yıllarda Diyarbakır’da olağanüstü halin yürürlükte olması nedeniyle hem toplumsal hem de siyasi yaşam oldukça gergin bir hal almıştır. Devlet, PKK ve Hizbullah arasında süren çatışma süreci gündelik yaşamı olumsuz etkilemiş ve insanların gündüz vakti yargısız infaz edilmesine neden olmuştur. Gambetti, 1980’lere kadar kiraathanelerde insanların konuşmaları sokaktan duyulurken, 1990’larda aynı kiraathanelerde insanların daha dikkatli ve kısık bir sesle konuştuklarını aktarmaktadır (Gambetti, 2005: 7). Sokakta veya herhangi bir mekânda insanların kısık bir sesle konuşmaları baskının ve korkunun toplumsal yaşam üzerindeki etkisini yansıtmaları açısından önemlidir. Böyle bir ortamda Kürt hareketinin siyasi örgütlenmeye gitmesi, hareketi devlet yönetiminin hedefine sokmuş ve ona karşı geliştirilen engellemelerle hareketin manevra alanı sınırlandırılmaya çalışılmıştır. Nitekim bu sınırlandırma durumu Kürt partilerinin kapatılmasıyla sonuçlanmıştır.

1990’dan itibaren HEP ile başlayan siyasi temsil, günümüze kadar gelen süreç içinde sırasıyla ÖZDEP (Özgürlük ve Demokrasi Partisi), DEP (Demokrasi Partisi), HADEP (Halkın Demokrasi Partisi), DEHAP (Demokratik Halk Partisi), DTP (Demokratik Toplum Partisi), BDP (Barış ve Demokrasi Partisi) ve kapatma davası süren HDP (Hakların Demokratik Partisi) isimleri altında sürmüştür. Açılan bu partilerin çoğunun kısa zamanda kapatılmasına rağmen, Güneydoğu ve Doğu Anadolu’da bu partiler aracılığıyla “siyasi bir taban” oluşumu başarılmıştır (Kıymaz, 2010: 21). Feridun Çelik (1999-2004), Osman Baydemir (2004-2014), 2014’ten itibaren BDP tarafından yürürlüğe sokulan Eş Başkanlık sistemi ile seçilen Gültan Kışanak ve Fırat Anlı (2014-2016) ile Selçuk Mızraklı ve Hülya Alökmen (2019) bu siyasi geleneğin oluşturduğu tabanın seçilmiş belediye başkanları olarak Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi’ni yönetmişlerdir. Ta ki 2016 yılında başlayan kayyım atamalarına kadar. 2016 yılında merkezden doğrudan atanan kayyımlar belediye başkanlığı görevine getirilmiş, seçilen başkanlar ise tutuklanmıştır.

3.1. Kürt Siyasi Hareketinin Mekânsallaşma Deneyimi

18 Nisan 1999’da yapılan yerel seçimler sonucunda HADEP 37 belediye başkanlığını kazanmıştır. Bu belediyeler arasında 2 Eylül 1993’de çıkarılan Kanun Hükmünde Kararname ile büyükşehir statüsünü elde eden Diyarbakır’ın yanı sıra altı ilin başkanlığı da bulunmaktadır (YSK, 1999). 1999 yerel seçimleri sonucunda Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi başkanı Ahmet Bilgin’in görevi son bulur ve onun yerine Feridun Çelik gelir. Dolayısıyla, Diyarbakır belediye başkanlığı Mehdi Zana’dan sonra ilk defa Kürt siyasi hareketinin yönetimine geçmiştir. Çelik’in belediye başkanı seçildiği yıllarda Diyarbakır’da kanalizasyon, içme suyu, elektrik, gecekondu gibi kentin temel hizmetleri noktasında büyük eksiklikler görülmekteydi (Açıkel, 2016: 240).

1990’larda kırsal alanlarda süren şiddetli çatışmalar, kırsalda ikamet eden halkın zorunlu göç ile kentlere yönelmesine neden olmuştur. Kentlere yöneltilen halkın büyük bir bölümü de Diyarbakır’a gelerek yerleşmiştir. O dönemlerde, kentsel hizmetler noktasında yaşanan sorunlara zorunlu göç mağdurlarının barınma sorunları da eklenince kentte gecekondulu veya “apartkondulu” yapılarında hızlı bir artış gözlemlenmiştir. Kentin büyük bir bölümünün kayıt dışı yapılarla kaplanması alt ve üst yapısal sorunları da beraberinde getirmiştir.

Henüz belediye yönetiminde yeni olan Kürt siyasal hareketi, Diyarbakır’da iktidara geldiği gibi modern bir kent yaratımı için harekete geçmiştir. Kısıtlı imkânlarla rağmen kentte içme suyu şebekeleri ile kanalizasyon atık sistemi inşa edilmiş, elektrik şebekeleri yenilenmiş, il ve ilçe otogarları ile hayvan pazarının inşası gibi planlar hayata geçirilmiştir. Bu dönemde ayrıca sur diplerinde inşa edilen barakalar kaldırılmış ve surların iki tarafında yeşil bir kuşak oluşturma çalışmaları yapılmıştır. Tüm bu hizmetlerin yapılması için ciddi bir bütçeye ihtiyaç duyulması üzerine Çelik, Avrupa Yatırım Bankası’ndan 13.5 milyon avro kredi kullanmıştır (Açikel, 2016: 246).

Her ne kadar belediyenin Kürt siyasal hareketine geçmesiyle birlikte ilk dönemlerde kentin altyapısı ile ilgili uygulamalara ağırlık verilmişse de kentin Kürt kimliği üzerinden yeniden inşa edilmesi yönünde girişimler de olmuştur. Başka bir deyişle; bu yeniden inşa sürecinde hem kentli Kürt kimliğinin yaratımı hem de kentin Kürt kimliği aracılığıyla yeniden tanımlanması söz konusu olmuştur. Bu durum Kürt siyasal hareketinin yerleşme yönünde attığı adımların sonucunda gerçekleşme olanağı bulmuştur.

Mekâna dair geliştirilen politikaların serbest bir biçimde uygulanabilmesi açısından yerel yönetimleri elinde tutmanın önemi 2000’li yıllardan itibaren daha görünür olmuştur. Özellikle AK Parti’nin (Adalet ve Kalkınma Partisi) ülke yönetiminde tek başına iktidar olması, onu yerel yönetimlerin kazanılması noktasında da cesaretlendirmiştir. AK Parti iktidarı, siyasi projelerini gerçekleştirmek ve kenti kendi ideolojik görüşüne yakın bir noktaya evirmek için yerel yönetimlere ekstra bir önem vermiştir. AK Parti iktidarı mekân üzerindeki müdahaleci yetkisini kaybetmek istemediği için, seçimlerde kazanmasa bile bu müdahaleci yetkisini valilik, TOKİ, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Kültür Bakanlığı, Karayolları Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı vb. gibi devlet kurumları aracılığıyla kullanmaktan imtina etmemektedir. Bu bakımdan mekânın yerleşmesi (Kürt siyasal hareketi aracılığıyla) ile merkezileşmesi (AK Parti iktidarı aracılığıyla) noktasında taraflar arasında sürekli bir mücadele söz konusu olmuştur. Bu mücadele günümüzde de devam etmektedir.

28 Mart 2004 yerel seçimleri için solda “Demokratik güç birliği” ittifakı kuran altı siyasi parti (DEHAP, ÖDP, EMEP, SDP, ÖTP, SHP) SHP çatısı altında seçimlere girme kararı almış ve Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi başkan adayı olarak Osman Baydemir’i belirlemişlerdi. Seçimlere SHP (Sosyaldemokrat Halk Partisi) adayı olarak giren Baydemir, %58.30 oy alarak belediye başkanı seçilmiştir. 29 Mart 2009 tarihinde bu sefer DTP’den (Demokratik Toplum Partisi) aday olan Baydemir, bu seçimde de %65.40 oy alarak seçilmiştir (YSK, 2004, 2009).

Baydemir'in 2004'te başkan seçilmesiyle birlikte yerel yönetimlerde cinsiyet özgürlüğü, demokratik, ekolojik toplum paradigması temelinde bir değişikliğe gidilir. Bu paradigmanın inşası için kentlerde mahalle meclisleri, köylerde ise komün örgütlenmelerinin oluşturulması yönünde bir karara varılır (Açıkel, 2016: 252). Ayrıca kadınlara ve çocuklara yönelik mesleki eğitim kursları, kadın sığınma evleri ile kreşlerin açılması, yoksullukla mücadele için yeni istihdam alanlarının yaratılması vb. gibi alanlarda çalışmalara başlanır. Bu dönemde de modern kent görünümü noktasındaki eksikliklerin giderilmesi için stratejik planlar hazırlanır, imar faaliyetlerinin denetimi sıkılaştırılır, "koruma planları kapsamında ıslah ve sağlıklılaştırma çalışmaları" yürütülür (Açıkel, 2016: 273). Belediye bu dönemde sosyal politika anlamındaki en büyük çalışmasını Sümer Halı Fabrikası'nı Sümer Park'a dönüştürerek yapar. Kullanılmayan bu alanın Sümer Park'a dönüştürülmesiyle, yoksul kesime yönelik eğitici ve öğretici alanlar oluşturulur. Parkın bünyesinde, Mehmed Uzun Kütüphanesi, sanat galerisi, açık hava sinema alanı, tiyatro vb. gibi alanlar oluşturularak halkın hizmetine sunulur. Baydemir'in başkanlığı döneminde yerel dinamiklerin taleplerini karşılayabilecek birçok çalışma yürütülmüştür. Özellikle başkan olduğu dönemde kentte kadın destek ev ve merkezleri olan Kardelen, DİKADEM, KADEM, Ceren ve Selis Kadın Danışma Merkezi açılmıştır. Ayrıca Bağlar Kadın Kooperatifi (2005), Sur Kadın Kooperatifi (2011) oluşumlarının yanı sıra, kadın emeğinin pazarda kendisine yer açması açısından da 2012 yılında Bağlar Jıyan Kadın Emeği Pazarı ile Sur Kadın Emeği Pazarı kurularak kamusal alanlarda kendilerine yer bulur (Açıkel, 2016: 278). Yine yoksul kadınlara yönelik olarak Ben-u Sen, Yeniköy, Hasırlı ve Aziziye mahallelerinde tandır ve çamaşır evleri açılır. Tüm bunlara ek olarak, çocuklara, yaşlılara ve kadınlara yönelik okuma yazma kursları, psikolojik destek eğitimleri, el becerilerini geliştirme kursları vb. gibi birçok çalışma da yürütülür. Baydemir döneminde ayrıca Kürt sözlü hikâye anlatıcıları olan dengbêjlerin, kent içinde bu geleneği sürdürmeleri için Suriçi'ndeki tarihi bir ev Dengbêj Evi yapılmıştır (Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi, 2008: 119). Bu durum kentte dengbêjlik kültürünün kurumsallaşarak kendisini yeniden inşa etmesini sağlamıştır. Bu dönemde sokak, cadde, park, kültür ve sanat merkezleri ile meydanlar Kürtçe isimlerle yeniden tanımlanmıştır. Mekâna müdahale ederek onu yeniden tanımlama girişimleri, merkezi iktidarın ildeki temsilcisi olan valilik kurumu ile yereldeki belediye yönetiminin çatışmasına neden olmuştur. Valiliğin belediye meclisi tarafından alınan yeniden isimlendirme kararlarını onaylamaması, kent mekânının tanımlanması ve adresler konusunda belirli sorunları beraberinde getirmiştir. Bu adres karmaşası yerel ve merkezi iktidarın kentsel alandaki mücadelesinin başka bir boyutuna dikkatleri çekmektedir.

Osman Baydemir'in belediye başkanı olduğu 2004-2014 yılları kentin mekânsal üretimler aracılığıyla yeni kimlik kazandığı bir dönem olmuştur. Baydemir, 24 Nisan 1954 yılında hayvan yününün değerlendirilerek iplik haline getirilmesi amacıyla kurulan (Diyarbakır İl Yıllığı, 1967: 363) ve 1990'larda özelleştirildikten sonra boş bırakılan ve 2003'te⁴ park yapılması planlanan

⁴ Park yapılacağına dair haber için bkz. (Evrensel, 14 Kasım 2003).

Sümer Bank Halı ve Şayak Fabrikası'nı⁵ 2009 yılında farklı kültürel etkinliklerin ve eğitim merkezlerinin yer aldığı sosyal bir merkeze dönüştürmüştür. Yüksek duvarlarla çevrili olan bu alan Baydemir'in müdahalesiyle duvarlardan arındırılmış ve halkın kolaylıkla ulaşabileceği bir alan haline getirilmiştir (Öztürk, 2013: 122). Kampüs şeklinde planlanan bu alan içinde Güneş Evi, Mehmed Uzun Şehir Kütüphanesi (Foto: 1), Diyarbakır Sanat Galerisi (Foto: 2), Nikâh Salonu (Foto: 7), açık hava sinema ve tiyatro alanı (Foto: 3) ile Gılgamesh Destanı'nın yazılı olarak anlatıldığı ve kabartmalar aracılığıyla canlandırıldığı bir alan (Foto: 4-5) inşa edilmiştir. Ayrıca kampüste Güneydoğu Anadolu Bölgesi Belediyeler Birliği (GABB) ile DBB Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı (Foto: 6) da bulunmaktadır. Bu kampüste yer alan binalara ağırlıklı olarak Kürtçe isimler verilmiştir. Kürt kimliği ve dilinden izler taşıyan bu alan, belediyenin önemli bir sembol çalışması olarak görülmektedir. Belediye'nin Sümer Park inşasıyla amacı kentin tüm dinamiklerine hitap etmek ve mahalle ölçeğinden "başlayarak kentsel karar verme süreçlerine" halkın katılımını sağlayarak bir Diyarbakır Modeli yaratmaktır (Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi, 2008: 19).

Fotoğraf 1: Sümer Park Sosyal Hizmet Kampüsü

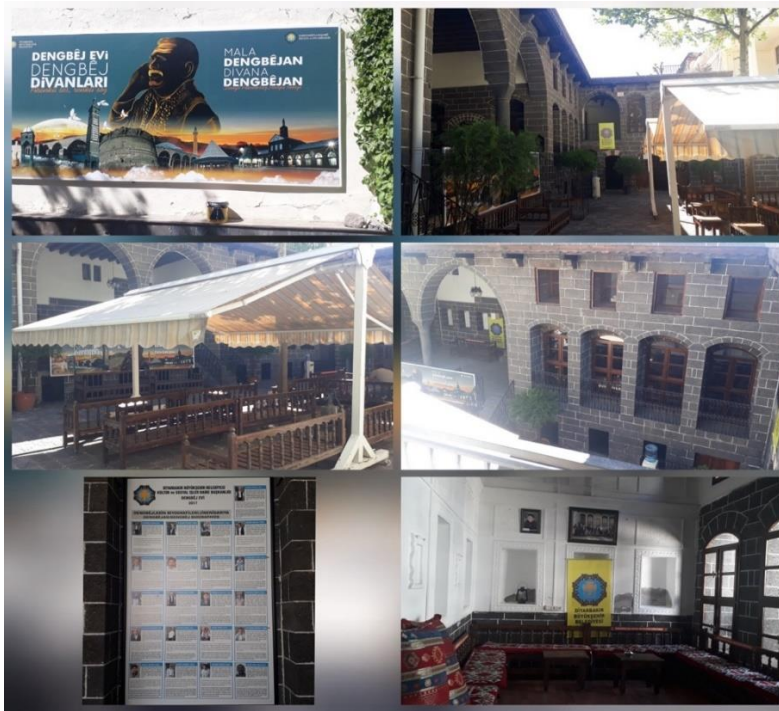
Kaynak: Fotoğraflar, araştırmacı tarafından çekilmiştir, 2021.

⁵ Bu fabrikada belli bir dönem askeri elbise imalatı da yapılmıştır. DP döneminde imalat çeşitliliği artırılan fabrikada dokuma ve kumaş imalatının yanında köylüler için ayakkabı dikimine de başlandığı aktarılanlar arasındadır (Diyarbakır Gazetesi, 10 Temmuz 1956).

Baydemir döneminde kentte yapılan yerleşme çalışmalarında kent sakinlerinin hizmetine sunulan Cegerxwin Gençlik Kültür ve Sanat Merkezi ve Dengbêj⁶ Evi gibi mekânlar kentte Kürt kimliğinin inşası sürecinde önemli rol oynamışlardır. Cegerxwin Gençlik Kültür ve Sanat Merkezi bünyesinde açılan kurslarda verilen eğitimler gençlere Kürt kültürünü, dilini ve sanatını öğretmeyi amaçlarken, Dengbêj Evi de ağırlıklı olarak kırsalda ortaya çıkan dengbêjlik geleneğini kente taşıma ve bu geleneğin kurumsallaşarak kentliler özelinde sürdürülmesini amaçlamıştır.

Kürt tarihine dair birçok bilginin sözlü kültür geleneğine dayandığı gerçeği dengbêjlik geleneğinin öneminin anlaşılması açısından önemlidir. Kürtlerin siyasal faktörlerin etkisiyle yazılı bir tarihe sahip olamamaları, onların dengbêjlerin hafızalarında var olan olaylar aracılığıyla tarihsel olaylara ulaşabilmelerini sağlamıştır (Taş, 2015: 17). Bu anlamıyla dengbêjler sözlü tarihin aktarılması ve belleğin canlı tutulması noktasında önemli kaynaklar olarak görülmüştür (Taş, 2015: 18). Kırsal yaşamın tekdüzeliğine anlattıklarıyla canlılık kazandıran ve köy sakinlerinin hafızalarında belirli roller oluşmasını sağlayan dengbêjler, toplum içinde yaşanan olaylara ışık tutmaktadır. Bu olayların temel örgüsünü aşk, birinin öldürülmesi; bir ağanın ve beyin merhameti veya zulmü; bir mahkûmun yaşamı vb. gibi konular oluşturmaktadır. Olayın kılam⁷ şekline getirilerek okunması dile getirilen konuya bağlı olarak bazen bir ağıtı andırırken, bazen de bir övme şeklinde gerçekleşmektedir⁸.

Fotoğraf 2: Diyarbakır Dengbêj Evi

Kaynak: Fotoğraflar, araştırmacı tarafından çekilmiştir, 2021.

⁶ Deng: Ses, Bêj: Söylemek anlamlarını taşımaktadır.

⁷ Dengbêjin söylediği hikâyeleri aktarma tarzı, biçimi.

⁸ Dengbêjler ve dengbêjlik geleneği hakkında daha fazla bilgi için ayrıca Bkz. Uzun, M. (2015). Dengbêjlerim, İthaki Yayınları.

Diyarbakır, Batman ve Van’da kurulan dengbêj evleri aracılığıyla kırsal kökenli olan bu sözlü tarih geleneği kente taşınmış ve dengbêjliğin kaybettiği önem yeniden kazanılmaya çalışılmıştır. Belediyeler tarafından oluşturulan dengbêj evlerinin giderleri de aynı belediyeler tarafından karşılanmaktadır. Dengbêj evleri, turistik ve kültürel aktarımların yapıldığı mekânlar olmaları nedeniyle önemli birer temsil mekânlarıdır. Diyarbakır Dengbêj Evi her gün yerli ve yabancı onlarca turist tarafından ziyaret edilmektedir.

Diyarbakır özelinde Kürt siyasal hareketinin mekânsallaşma süreci çerçevesinde başvurduğu diğer araçlar ise anıtlar ve heykellerdir. Kürt siyasal hareketi yaşanmış bir olayı anıtlara dönüştürerek bu olayın hafızalaştırılmasını sağlamaktadır. Böylelikle yaşatılan acılar kendisini bir anıtta dışa vurabilecek ve gelecek nesillere aktarılacaktır. Bu açıdan mekâna işlenen anıtın vereceği mesajın açık olması beklenir. Baydemir (2016: 95) anıtlarla ilgili yaptığı çalışmada Diyarbakır’da Kürt siyasal hareketinin yaptığı anıt ve heykellerle halkın geçmişini halka hatırlattığını ve kendini bu hatırlatma üzerinden yeniden yaratmaya çalıştığını aktarmaktadır. Kürt siyasal hareketinin anıt çalışmalarında dikkat çeken belki de en önemli husus, yapılan anıt veya heykel çalışmalarının ya evrensel bir mesaj vermeye yani küresel bir değeri hatırlatmaya yönelik olması ya da yaşanmış bir acıyı yansıtmaya amacı taşımasıdır. Musa Anter’in suikasta uğradığı semtte yapılan heykel, Koşuyolu Parkı’nda 2006 yılında bırakılan bombanın patlaması sonucunda yaşamlarını yitiren aileler için yapılan Yaşam Hakkı Anıtı⁹, yine Koşuyolu Parkı’nın içine konulan İnsan Hakları Beyannamesi, Rojava Parkı’ndaki Roboski Anıtı, Ormanpark’ın (15 Temmuz Şehitler Parkı) içine yapılan ve barışı sembolize eden Güvercin Heykeli, 8 Mart Özgür Kadınlar Parkı içine yapılan kadın heykelleri vb. gibi inşalara bakıldığında bu inşaların ya bir acıyı ya da evrensel bir değeri yansıtmaya anlam taşıdığı görülmektedir.

⁹ 12 Eylül 2006’da bir termosun içine konulan bombanın patlaması sonucunda Abdullah (6 Aylık), Nazlıcan (4), Nazar (2), Şilan (6 aylık), Zilan (8), Evin (10), Mizgin (12), Faide, Hasan (14), Rojhilat (28) yaşamını yitiren, Barış (5), Maide ve Ali Haydar ayağını Emine ise sol elini kaybetmiştir. Bu olayı Türk İntikam Tugayı üstlendi (Evrensel, 12 Eylül 2008). 2009 yılında tutuklanan asteğmenin olayı nasıl gerçekleştirdiğine dair bilgiler için ayrıca bkz. (Milliyet, 28 Mart 2009).

Fotoğraf 3: Yaşam Hakkı Anıtı, İnsan Hakları Beyannamesi, Güvercin Heykeli, Yerel Kıyafetli Kadın Heykelleri

Kaynak: Fotoğraflar, araştırmacı tarafından çekilmiştir, 2021.

Bu anıt ve heykeller onu inşa edenin mekândaki ideolojik temsil aracı görevini oynaması nedeniyle siyasetin yeniden inşası için önemli birer başvuru araçlarıdır. Ancak Kürt siyasal hareketi tarafından kentte inşa edilen anıt ve heykellerin çoğunda ağır basan soyut mesaj, kent halkının bu inşalarla verilen mesajı anlamasını zorlaştırmaktadır. Anıt ve heykellerin kurulma amaçları anlaşılacakla birlikte aktarmaya çalıştıkları mesaj çoğu zaman anlaşılammaktadır¹⁰.

Yerel yönetimler, Kürt kimliğinin inşası çerçevesinde yürüttüğü yerelleşme çalışmalarına okul öncesi çocukları da dâhil ederek bu insanın toplumun her kesimini kapsamasını sağlamıştır. Bu amaçla, çocuklar için Kürtçe ve İngilizce eğitim veren kreşler, Zarokistan¹¹ adı altında kurulmuş ve bu kreşlerde dil eğitiminin yanı sıra çeşitli sanat becerilerinin gelişimi noktasında eğitimler de verilmiştir. Çocukların sağlıklı gelişimi için haftada bir gün spor etkinliği düzenlenen kreşte ayrıca, oyun hamuru, kâğıt boyama, yapıştırma, kesme vb. gibi el becerilerini geliştirici eğitimler de verilmiştir.

¹⁰ Diyarbakır'da Kürt siyasal hareketinin inşa ettiği anıt ve heykellerin taşıdığı soyut anlamlar için ve bu anıtlar hakkında daha fazla bilgi için bkz. Baydemir, R. (2016). Anıt ve Heykellerin İdeolojik Mesajları ve Toplumsal Algılar: Diyarbakır Örneği. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

¹¹ "Zarok" çocuk, "-istan" yer, anlamına gelmektedir.

Fotoğraf 4: Bağlar ve Kayapınar İlçelerindeki Zarokistan'lar

Kaynak: Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi, 2015: 77

Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı Çocuk Şube Müdürlüğü tarafından Bağcılar'da 1, 450 Evler Gündoğan Mahallesi'nde 1, Hasırlı ve Ben-u Sen'de 4, Yeniköy'de 1, Sümer Park'ta 4, 500 Evler'de 1 olmak üzere toplamda 12 kreş kurulmuştur. Bu kreşler ilk kurulduklarında oyun odaları olarak adlandırılmış ve değişen siyasal konjoktüre göre isimleri değiştirilerek Zarokistan yapılmıştır. Eğitimler öğleden önce ve sonra olmak üzere iki kademeli gruplar halinde sürdürülmüştür. Zarokistanlara öğrencilerin kayıtları, genellikle öğretmenler tarafından yapılan ev ziyaretleri sonucunda veya kişilerin kendilerinin başvuru yapmasıyla alınmıştır. Bu Zarokistanlarda eğitim gören çocuklar özel günlerde düzenlenen etkinliklere yerel kıyafetleri ile katılmış, ana dillerinde şarkılar söylemiş, halaylar çekmişlerdir. Belediye eliyle yapılan bu hizmet geleceğe yapılan bir yatırım şeklinde değerlendirilmiştir¹². Zarokistanlar 2016 yılındaki kayyım atamalarına kadar faaliyetlerini sürdürmüş, kayyımların atanmasıyla bu kreşler ya kapatılmış ya da faaliyetleri değiştirilmiştir.

Osman Baydemir döneminde dönüştürülerek halkın hizmetine sunulan Sümer Park pratiğinden sonra kentte küçük ve büyük boyutta onlarca park açıldı. Ekolojik bir kent inşasının bir parçası olan parklar sayesinde kentin yeşil alanları artmış, kentlilerin sosyalleşebileceği ve dinlenebileceği alanlar oluşmuştur. Parkların kentte bulunan tüm kesimler tarafından ayırım gözetilmeksizin kullanılması, parklar etrafında yeni stratejilerin belirlenmesine yol açmıştır. Belirlenen strateji parkların da -tıpkı diğer alanlarda yapıldığı gibi- birer siyasal temsil alanı olarak kullanılması şeklinde gelişim göstermiştir.

¹² Oyun Odaları, Kreşler ya da Zarokistan'lar hakkındaki bilgilere Diyarbakır Büyükşehir Belediyesinin 2015 yılındaki Faaliyet Raporundan ulaşılabilir.

Bu çerçevede parkların isimleri Kürtçeleştirilirken, içlerine de mevcut yerel iktidarın ideolojik görüşüne uygun bir anıt, heykel veya tasvir konulmuştur. Parklara verilen isimler veya yerleştirilen heykeller aracılığıyla kentlinin hafızasında bazı olaylar canlı tutulmaya çalışılmıştır. Diyarbakır’da 2009 yılında açılan “Newroz Parkı” her yıl mart ayında kutlanan Nevruz’un gerçekleştiği alan olması nedeniyle kentin önemli sembolik alanlarından biri haline gelmiştir. Bu alan, Kürt siyasal hareketinin yüz binlerce kişinin katılımıyla gerçekleşen Nevruz kutlamaları sırasında halka önemli konularda bilgi aktardığı, siyaset biçimini sergilediği, siyasetini doğrudan halkla buluşturduğu ve halkın zihninin canlı tutulması için çeşitli propaganda araçlarına başvurduğu kentin en önemli meydanı, parkı ve toplanma alanıdır¹³. Dolayısıyla bu park, sürekli güncelliğini koruyan bir yer olması nedeniyle de siyasal temsil gücü en etkili olan mekânlardandır.

Fotoğraf 5: Newroz Parkı / Meydanı

Kaynak: Evrensel, 16 Mart 2017

Lynch (2014: 52), kentteki insanların hareket halindeyken yollar aracılığıyla diğer çevresel öğeleri algılayabildiğini ve kentsel bütünlükle olan ilişkisini bu sayede kurabildiklerini söyler. Yollar kent içindeki hareketliliği yönlendirici bir rol oynayarak kentteki karmaşayı minimize eder. Yollar aracılığıyla kent kurulur, gelişir ve hayat bulur. Bu anlamda yollar kenti tamamlayan belki de en önemli öğelerdendir. Kent içi yolların önemli öğeler olması siyasal iktidarların da dikkatini çekmiş ve iktidarlar yolların düzenlenmesi ile tanımlanması noktasında çeşitli tasarruflarda bulunmuştur.

¹³ Nevroz’un Kürtlerin ulusal birliğinin kurulması için ideolojik bir araç olarak kullanılması ve mevcut hegemonya karşısında, karşı hegemonya aracına dönüşmesi konularında daha detaylı bilgiler için bkz. Aydın, D. (2005). Mobilizing The Kurds in Turkey: Newroz as a Myth. Unpublished Master’s Thesis. Middle East Technical University.

Fotoğraf 6: Kent İçi Yol ve Güzergâh Tabelalarından Bazı Örnekler

Kaynak: Fotoğraflar, araştırmacı tarafından çekilmiştir, 2021.

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren yolların genişletilerek ordunun manevra alanına dönüşmesi veya mevcut isimlerinin değiştirilmesi şeklinde süren tasarruf, zaman içinde çeşitli siyasal iktidarların kendine özgü bir yaklaşımla bu alanları tanımlamasıyla sonuçlanmıştır. Kürt siyasal hareketinin yerelde güçlenmesiyle birlikte, o da iktidar olduğu illerde kendine özgü bir yaklaşımla kentteki yolları ele almış ve kendi ideolojik yapısına göre yeniden tanımlamıştır. Özellikle yolların ve güzergâh levhalarının Kürtçe isimlendirmelerine veya tanımlanmalarına özen gösteren Kürt siyasal hareketinin, kısa zamanda kentin birçok noktasında bu yönde uygulamalarda bulunduğu görülmüştür. Diyarbakir kent merkezine bir yıl içinde çok sayıda çok dilli tabela ile trafik levhaları yerleştirilirken, il sınırları içindeki çoğu köy tabelası da iki dilli yapılarak köy girişlerine yerleştirilmiştir.

Fotoğraf 7: Diyarbakır Büyükşehir Belediyesinin İki Dilli Tabela Çalışmaları

Kaynak: Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi, 2015: 130

Çadde ve sokak isimlerinin değıştirilerek eski haline (Kürtçe) dönmesi, kentin yerelleştirilmesi sürecinin bir parçası olarak değeriendirilebilir. Bu değışiklikler kentli kimliğinin yansıtılması açısından önemlidir. Ancak alınan değışim kararları merkezi iktidarın yereldeki temsilcisi valilik kurumu ile Kürt siyasal hareketini karşı karşıya getirmiştir¹⁴.

BDP 30 Mart 2014 yerel seçimlerine yürürlüğe soktuğu belediyelerde eş başkanlık sistemi çerçevesinde Diyarbakır'da Gültan Kışanak ile Fırat Anlı'yı aday göstermiştir. Eş başkanlar bu seçimden toplam oyların %55'ini alarak seçilmişlerdir. Kışanak ve Anlı döneminde Diyarbakır'da Kürt kimliği temelli planlı kent inşası sürdürülmeye çalışılarak birçok alanda yeni kararlar alınmıştır. Osman Baydemir döneminde temelleri atılan kent mekânlarının yerelleştirilme süreci Kışanak ve Anlı döneminde de sürdürülmüş, Sanat Atölyesi, Kayapınar'da Cegerxwin Konservatuvarı, Yenişehir'de Aram Tigran Konservatuvarı gibi çalışmalar yapılmıştır. Ayrıca bu dönemde Nevruz'lar festival havasında kutlanırken, Diyarbakır Kültür ve Sanat Festivali ile Amed Tiyatro ve Müzik Festivali gibi festivaller de düzenlenmekteydi (Açıkel, 2016: 279). Yine Baydemir döneminde yoksul halka yardım amacıyla iş adamları, belediye ve STK'ların ortak hareketiyle kurulan Sarmaşık Derneği, kentin yoksul mahallelerindeki halka gıda, giyim ve kira yardımını sürdürerek, kenti yoksullar açısından daha yaşanılabilir bir yer kılmaya çalışmıştır.

¹⁴ Bu karşı karşıya gelişleri örneklerle açıklayan ilgili çalışmaya Bkz. Çınar, R. (2022). Diyarbakır Kent Merkezinde İdeolojik Mekân Temsilleri Üretimi. Doktora Tez Çalışması, MSGSÜ.

Yoksulların giyim ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla ayrıca Suriçi’nde Hêvîyên Nujen, Bağlar’da Günışığı, Yenişehir’de ise Beyaz Şemsiye Yardımlaşma ve Dayanışma Mağazaları açılmıştır. Bunun yanı sıra mahallelinin sorunlarının tespiti ve çözümü için mahalle sakininin de katılımcısı olduğu mahalle meclisleri kurulmuştur (Açikel, 2016: 281). Gültan Kışanak ile Fırat Anlı’nın belediye başkanlığı görevi, 2015’in sonları ile 2016’nın ilk aylarında Suriçi’nde başta olmak üzere bölgenin genelinde başlayan çatışmalar nedeniyle, yerlerine kayyım atanarak sonlandırılmıştır. DBB eş başkanları tutuklanarak cezaevine gönderilmişlerdir. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi, 31 Mart 2019 yerel seçimlerine kadar kayyım ile yönetilmiş, girilen seçimleri HDP adayları Adnan Selçuk Mızraklı ve Hülya Alökmen’in kazanmasıyla kayyımın görevi sonlanmıştır. Ancak İçişleri Bakanlığı seçimlerden 4 ay sonra (19 Ağustos 2019 tarihinde) seçimle başa gelen bu başkanları da görevlerinden uzaklaştırarak yerlerine yine kayyım atamıştır (Tigris Haber, 19 Ağustos 2019).

SONUÇ

Orta Çağ’dan modern dönemlere devlet, iktidar veya gücü elinde bulunduranların ilgi alanı ağırlıklı olarak mekân olmuştur. Günümüz modern mekânının kullanımı, paylaşımı ve örgütlenmesi mekânın yerel, ulusal ve küresel ölçekte iktidar veya güç mücadelesinin önemli belirleyicileri olduğunu göstermiştir. Mekânın siyasetle kurduğu ilişki mekânın siyasallaşmasıyla, siyasetin mekânla kurduğu ilişki ise siyasetin mekânsallaşmasıyla sonuçlanmıştır. Mekân-siyaset etkileşimi, iki tarafın da dönüşümünü sağlamıştır.

Mekân, çoğu zaman siyasetin veya iktidarın bir aracına dönüşmekteyken, bazen de siyaset kurulumu için doğrudan bir özne rolündedir. Yerel ve merkezi iktidarlar mekânsallaşma sürecinde dini, kimliği, ideolojiyi, kültürü ve cinsiyeti araçsallaştırarak kendini mekânda yeniden inşa etmişlerdir. İktidar mekâna işlediği göstergeler üzerinden kent sakinlerine iletmek istediği mesajı iletir ve mekândaki egemenliğin kendinde olduğunu duyurur. Bu durum hem bir hafıza oluşumunu tetikler hem de iktidarın mekân üzerindeki hegemonyasını sağlar. Mekânın bir mesajı barındırması da onu siyasallaştırır.

Çalışmada, Kürt siyasal hareketinin 1999’dan itibaren yerel yönetimlerde gücü elinde bulundurmaya başlamasıyla mekânla ilgili söz söyleme yetkisini eline alması sürecinde yapılan dönüşümler irdelenmiştir. Bu bağlamda, kentsel alanda Kürt siyasal hareketi tarafından inşa edilen mekânlar (heykeller, parklar, anıtlar) ve mekânların isim ve işlevlerinde yapılan değişiklikler/müdahaleler kentin siyasallaştığının göstergeleri olarak okunmuştur. Burada bir erkin bir mekân üzerinde söz söyleme hakkı başladığından itibaren o mekânın siyasallaştığı kabul edilmiştir.

Siyasal konjonktürün etkisiyle kentsel alanlarda müdahalede bulunan Kürt siyasal hareketi, geçmişten günümüze kentsel alanda süren muhafazakâr ve Kemalist iktidarlar tarafından mekânın inşası noktasındaki mücadelelere yeni bir cephe kazandırmıştır. Kürt siyasal hareketinin yeni bir cephe açması yerelde mülki amirlerle çeşitli düzeylerde sorunlar yaşanmasına da neden olmuştur.

Bu anlamda Diyarbakır özelinde inşa sürecini devam ettiren Kürt siyasi hareketinin karşısına yerelde valilik kurumu çıkararak kent düzleminde kendini görünür kılmaya çalıştığı araçların (parklar, kültür merkezleri, festivaller vb.) inşa süreçlerine müdahalelerde bulunmuştur.

KAYNAKÇA

- AYDIN, D. (2005). Mobilizing The Kurds in Turkey: Newroz as a Myth. Unpublished Master's Thesis. Middle East Technical University.
- BAYDEMİR, R. (2016). "Amt ve Heykellerin İdeolojik Mesajları ve Toplumsal Algılar: Diyarbakır Örneği". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- BOUDREAU, J. A. (2007). Making New Political Spaces: Mobilizing Spatial Imaginaries, Instrumentalizing Spatial Practices, and Strategically Using Spatial Tools. *Environment and Planning A*, 39(11), 2593-2611.
- BOZARSLAN, H. (2008). "Kürt Milliyetçiliği ve Kürt Hareketi (1898–2000)", *Milliyetçilik - Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-*, Ed. Tamlı Bora, Cilt: IV, ss. 841–870.
- COX, K. R. (2001). Territoriality, Politics and The 'Urban'. *Political Geography*, 20(6), 745-762.
- ÇINAR, R. Ü. (2020). Ecdadın İcadı AKP İktidarında Bellek Mücadelesi. İstanbul: İletişim.
- ÇINAR, R. (2022). "Diyarbakır Kent Merkezinde İdeolojik Mekân Temsilleri Üretimi". Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- DİKEÇ, M. (2005). Space, Politics, and The Political. *Environment and Planning D: Society and Space*, 23(2), 171-188.
- DİKEÇ, M. (2012). Space as a Mode of Political Thinking. *Geoforum*, 43(4), 669-676.
- DİKEÇ, M. (2016). Siyaset Üzerine Düşünme Tarzı Olarak Mekân, *Cogito*, Sayı: 84
- DİYARBAKIR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ. (2008). Faaliyet Raporu.
- DİYARBAKIR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ. (2015). Faaliyet Raporu.
- DİYARBAKIR GAZETESİ, 10 Temmuz 1956.
- DİYARBAKIR İL YILLIĞI. (1967). Ankara.
- EVRENSEL. (12 Eylül 2008). "Diyarbakır Katliamının Failleri Hala Serbest". <https://www.evrensel.net/haber/218227/diyarbakir-katliaminin-failleri-h-l-serbest>. [Erişim: 20.04.2021].
- EVRENSEL. (16 Mart 2017). "Newroz Ateşi 'Hayır'la Alevlenecek". <https://www.evrensel.net/fotograf/5/birinci-sayfa/s/1535>. [Erişim Tarihi: 20 09. 2022].
- EVRENSEL. (14 Kasım 2003). "Sümerbank Fabrikası 'Park' Oluyor". <https://www.evrensel.net/haber/145286/sumerbank-fabrikasi-park-oluyor>. [Erişim: 19.10.2020].
- GAMBETTİ, Z. (2005). The conflictual (trans) formation of the public sphere in urban space: the case of Diyarbakır. *New perspectives on Turkey*, 32, 43-71.
- İŞİK, O. (1994). Değişen Toplum/Mekân Kavrayışları: Mekânın Politikleşmesi, Politikanın Mekânsallaşması. *Toplum ve Bilim*, 64(65), 7-36.
- JOHANSSON, A. (2014). Gündelik Direnişin Boyutları: Analitik Bir Çerçeve, *Critical Sociology*.
- KAYA, İ. (2014). Coğrafi Düşünce Mekân Tartışmaları. *Düşünme Dergisi*, 4(1).
- KIYMAZ, E. (2010). Türkiye'nin Kürt Sorununa Yaklaşımında Değişim (1990-2010). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- LYNCH, K. (2014). Kent İmgesi. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- MİLLİYET. (28 Mart 2009). ‘Bombayı Patlattım Annem Yapanlara Nalet Okudu’.
<https://www.milliyet.com.tr/gundem/bombayi-patlattim-annem-yapanlara-ianet-okudu-1076539>. [Erişim: 20.04.2021].
- ÖZTÜRK, D. C. (2013). Socio-Spatial Practices of the Pro-Kurdish Municipalities: The Case of Diyarbakir (Master's thesis, Middle East Technical University).
- SARAÇOĞLU, C. (2020). Şehir, Orta Sınıf ve Kürtler-İnkardan “Tanıyarak Dışlama”ya. İstanbul: İletişim.
- SOLAK, S. S. G. (2017). Mekân-Kimlik Etkileşimi: Kavramsal ve Kuramsal Bir Bakış Space-Identity Interaction: a Conceptual and Theoretical Overview. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(1), 13-37.
- TAŞ, F. (2015). “Dengbêjlik Geleneği ve Dönüşümler”. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- TİGRİS HABER. (19 Ağustos 2019). “Bölgenin Üç Büyük İline Yine Kayyum Atandı”.
<https://www.tigrishaber.com/bolgenin-uc-buyuk-iline-yine-kayyum-atandi-57836h.htm>. [Erişim Tarihi: 18.04.2021].
- UZUN, M. (2015). *Dengbêjlerim*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- YÜKSEK SEÇİM KURULU. (1999). “18 Nisan 1999 Belediye Başkanlığı Seçimleri”.
<https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/Mahalli/1999/KesinSecimsonuclar/Belediye-Baskanligi-Secimleri-Sonucu.pdf>. [Erişim Tarihi: 10.04.2022].
- YÜKSEK SEÇİM KURULU. (2004). “28 Mart 2004 Mahalli İdareler Genel Seçimi Belediye Başkanlığı Seçimi Sonuçları”.
<https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/Mahalli/2004/BelediyeBaskanligi/Pdf/2004Mahalli-BelediyeBsk-Tumu.pdf>. [Erişim Tarihi: 10.04.2022].
- YÜKSEK SEÇİM KURULU. (2009). “29 Mart 2009 Genel Mahalli İdareler Seçim Sonucu”.
<https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/2009MahalliIdareler/ResmiGazete/IIGenel.pdf>. [Erişim Tarihi: 10.04.2022].
- YÜKSEK SEÇİM KURULU. (2014). “30 Mart 2014 Mahalli İdareler Genel Seçimleri”.
<https://www.ysk.gov.tr/tr/30-mart-2014-mahalli-idareler-genel-secimleri/2853>. [Erişim Tarihi: 10.04.2022].